

A közvetítői eljárás mint a helyreállító (resztoratív) igazságszolgáltatás eszköze

A kár megtérítésén és az eljárás megszüntetésén túl mi más lehet a személyes találkozás mögötti motiváció?

A közvetítői eljárás a bűncselekmények, illetve szabálysértések érintettjei számára ad lehetőséget az ügy gyors, megegyezésen alapuló lezárására, elkerülve ezzel a hosszan tartó bírósági procedúrát, pereskedést. Az eljárással kapcsolatban kiemelt fogalom a felelősségvállalás mellett a jóvátétel nyújtása, amely a legtöbb esetben anyagi sérelemdíjat jelent. Mivel a közvetítés a büntető-, illetve szabálysértési eljárás megszüntetését eredményezheti, ezért az azt elrendelő hatóságok elsődlegesen a kisebb súlyú cselekmények esetében adják meg ezt a lehetőséget a felek számára. Talán így ágyazódhatott be a közvetítői eljárás a jogalkalmazói gondolkodásba az elmúlt évek során. De vajon tényleg pusztán csak erre szolgál-e az eljárás? És felvetődhet a kérdés: a súlyosabb sérelmek esetén milyen hozadéka lehet az érintettek párbeszédének? Ennek a cikknek nem célja bemutatni a közvetítői eljárás jelenlegi szabályozását és eredményeit (ehhez támpontokat nyújthatnak a cikk végén található hivatkozások). A szemléleti háttér megismertetésén és néhány, valós eseten keresztül szeretném az olvasót arra ösztönözni, hogy a jelenlegi jogalkalmazói értelmezésen túl, az ügyfelek további érdekeire figyelemmel tekintszen a helyreállító igazságszolgáltatás értékeire és lehetőségeire.

Dr. Magyar Erika jogász, resztoratív mediátor/facilitátor, az Igazságügyi Minisztérium parlamenti államtitkárság igazságügyi szakmai irányítási főosztályának pártfogó felügyelői szakügyintézője

A helyreállító (resztoratív) igazságszolgáltatás alapjai

A büntetőügyekben lefolytatható közvetítői eljárás 2007 évi bevezetését uniós irányelvek szorgalmazták. Az irányelvek fókuszában az áldozatok érdekeinek erőteljesebb érvényesítése és a fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazott szankciók alternatíváinak bővítése állt. Tapasztalatunk alapján, napjainkban a közvetítői eljárással szembeni elrendelői igény, hogy olyan megállapodások, egyezségek szülessenek, amelyek az eljárás gyors lezárását, a felek egyezségkötését támogatja.

A közvetítői eljárásra azonban nem tekinthetünk egyedül úgy, mint a felek érdekek mentén történő kommunikációjára, vagy mint a bírói útról történő eltérés egyik eszközére. Az alapjait képező resztoratív (helyreállító) igazságszolgáltatási szemlélet és annak interdiszciplináris üzenete adja azt a pluszt, amely túlmutat az "egyezségkötés" koncepcióján.

A helyreállító szemlélet kutatói és gyakorlati szakemberei az 1970-es évek óta dolgoznak azon, hogy az igazság-

szolgáltatáson belül a sérelmek kezelésében és a bűnismétlés megelőzésében a megtorláshoz és elrettentéshez képest más, hatékony irányt mutassanak. Míg a

büntető igazságszolgáltatás fókusza az elkövető személyén és a megfelelő büntetés megtalálásán van, addig a helyreállító igazságszolgáltatás a fókuszát az ál-

dozatra és a sérelemokozásra, a cselekmény okainak feltárására és azok lehetséges megoldásaira helyezi.

A resztoratív szemlélet úgy tekint a szabályok megszegésére, mint az érintettek (szabályszegő, sértett és közösségek) konfliktusára, amely a kapcsolatok egyensúlyának megbomlását is eredményezi. Ebből a szempontból az igazságszolgáltatás céljaként a konfliktus következtében kialakult szükségletek feltárását és a sérelmek helyreállítását szorgalmazza, amely elképzelhetetlen a sérelmet okozó személy aktív felelősségvállalása nélkül. Ez az aktív felelősségvállalás a megsértett személy és a közösség számára nyújtott jóvátétel felajánlásában és teljesítésében nyilvánul meg. Annak érdekében, hogy a jóvátétel a valódi szükségletekre reagáljon és annak teljesítésében valódi elköteleződés alakulhasson ki, elengedhetetlen, hogy a resztoratív folyamat során az érintettek megismerjék és megértsék a történeteket és azok hatásait, valamint, hogy megerősítsék belső kapcsolataikat, az áldozat és az elkövető támogatást nyerhessen közösségtől (Fellegi, 2009: 26-27).

Mit nyújt a resztoratív folyamat az áldozat számára?

A helyreállító folyamatokban az áldozatnak lehetősége nyílik elmondani, hogyan érintették a történetek és felteheti kérdéseit. A legtöbb áldozat ugyanis kérdésekkel és kételyekkel van tele. Előbbiek főként arra vonatkoznak, hogy miért épp vele szemben követték el, ellene irányult-e a cselekmény, kaphat-e magyarázatot a történetekre, tartania kell-e attól, hogy újból áldozattá válik. Kételyei pedig főként saját magával szemben támadnak. Áldozatként úgy érzi, hogy kicsúszott a lába alól a talaj, hogy elvesztette a kontrollt saját élete felett.

Néhány hónappal ezelőtt egy hölgy arról számolt be, hogyan változott meg az élete, miután egy idegen rátörte saját lakása ajtaját és erőszakkal behatolt az otthonába. Elképzelni sem tudta, hogy valaha találkozni akarna újból ezzel az emberrel, de a keletkezett anyagi sérelmek miatt hozzájárult a közvetítői eljárásban való részvételhez. Hónapok teltek el, mire az ügy a közvetítő elé került. Addigra az életét teljesen felforgatta ez az

esemény. Nem érezte magát biztonságban a saját lakásában, elbizonytalanodott saját magában és bizalmatlan lett mindenki mással szemben is. Terápiára járt, de azt a napot nem tudta maga mögött hagyni, a traumája feldolgozásával elakadt. Amikor sor került a találkozásra a támadó szemébe nézett és elmondta, hogy milyen mélyen érintik a történetek. Előzetes hiedelmeivel ellentétben azt érezte, hogy a másik megérti sérelmeit, és azokra mély megbánással és bocsánatkéréssel reagált. Megismerte támadója élethelyzetét és az elkövetés körülményeit. Megbizonyosodhatott arról, hogy a támadás eseti jellegű volt, nem személye ellen irányult. A másik fél megerősítette abban, hogy nem kell tartania tőle a jövőben. Attól a naptól kezdve a terápiájával is gyorsabban haladt és a lakását is újra magáénak érezhette. A megállapodásban anyagi jóvátétel is szerepelt, de az áldozat számára a beszélgetés lehetősége és annak hatása, felbecsülhetetlen érték maradt. Azáltal, hogy képes volt szembe nézni támadójával, és volt döntési lehetősége a folyamat kimenetelére, az élete felett gyakorolt kontrollt is visszaszerezte.

Sokan azt gondolják, hogy egy ilyen folyamat egyrészt az anyagiakról, másrészt a bocsánatkérésről és a megbocsátásról kell, hogy szóljon. Az anyagi jóvátétel léte sok esetben nem az áldozatok valódi igényeiről, szükségleteiről szól, hanem arról a társadalmi keretről, miszerint mindennek pénzben mérhető értéke van. A szimbolikus jóvátétel jelentősége már csak a folyamat során értékelődik fel és válik a megoldás valódi eszközévé. A bocsánatkérés és a megbocsátás pedig nem elvárhatóak, sőt ha elvárt, akkor nem is lehet őszinte. Ezen belső folyamatok a megbeszélés folyamatában alakulnak ki és válnak megélhetővé és kimondhatóvá. És nem is feltétlenül egymás feltételei: megbocsáthat az áldozat az elkövető bocsánatkérése nélkül is, és a bocsánatkérés is elhangozhat, de lehet, hogy a megbocsátásra még nem kész a sértett fél.

A történetek megértése, a kérdések megválaszolása és a továbblépés, valamint a traumafeldolgozás megindulása azonban valamennyi esetben alapvető szükségletei az áldozatoknak, és sok esetben csak egy resztoratív folyamat adhat ezekre lehetőséget.

Tapasztalataink alapján az áldozatok egyik legfőbb szüksége, hogy tovább tudjanak lépni az őket ért megrázkódástól, így segítőként, támogatóként, jogi képviselőként az ügyfelek legfőbb érdekeinek a vizsgálata során ezeket a szükségleteket is szem előtt kell tartani. Ha kérdései vannak még a büntetőügy lezárását követően, akár még hosszú évek múltán is, ha az adott esemény feldolgozatlanul van a világhoz való viszonyulására, a továbblépés úgy tűnik, nem történt meg. A helyreállító igazságszolgáltatás, akár a büntető igazságszolgáltatás kiegészítéseként is lehetőséget biztosíthat a történetek feldolgozására.

Milyen lehetőségeket kínál a folyamat az elkövető számára?

A szigorú büntetések talán szükségesek a társadalom tagjai biztonságérzetének növeléséhez/fenntartásához, de nem minden esetben vagy nem kizárólagosan biztosítékai a valódi felelősségvállalásnak és a bűnismétlés megelőzésének.

Fiatalkorú elkövetők pártfogó felügyelőjeként tapasztaltam meg, hogy számukra a büntető igazságszolgáltatás bonyolult és követhetetlen. Az információk, amelyeket kapnak, értelmezhetetlenek, arról pedig, hogy tettük milyen hatást gyakorolt másokra nem rendelkeznek megfelelő visszajelzéssel. Sokan főként önmagukra tekintenek áldozatként, és igazságtalannak érzik az igazságszolgáltatás teljes rendszerét.

A helyreállító igazságszolgáltatás azonban a fiatal elkövetőkre olyan személyekként tekint, akiknek jóval több támogatást és megerősítést kell biztosítani, akik - a legtöbb esetben - önmaguk is áldozataik saját körülményeiknek. Ennek megfelelően keresi a cselekmények mögött meghúzódó egyéni és közösségi okokat és az azokra adható előremutató válaszokat.

Évekkel ezelőtt pártfogoltam két fiatalat, akik osztálytársukat, idős férfiak személyiségébe bújva zaklatták az online térben, megfélemlítve és kiszolgáltatott helyzetbe hozva ezzel áldozataikat. A cselekmény következményeként az ügyészség két évre elhalasztotta a vádemelést. A lányok a pártfogó felügyelet során is úgy érezték, hogy tettük jogos volt, hiszen az osztályban folyamatos megaláztatást és kiközösítést szenvedtek el a későbbi áldozat bántalmazó magatartása

miatt. A lányok hosszú hónapokon keresztül kértek segítséget a körülöttük lévő felnőttektől (szülőktől, tanáraiktól), míg végül beletörődtek abba, hogy egyedül maradtak. Ekkor döntöttek úgy, hogy bosszút állnak. Az igazságszolgáltatás képviselői a zaklatókat érintő eljárás során azonban az őket ért korábbi történetekről esetleg nem tudhattak vagy azokkal nem foglalkozhattak.

Történetük nem egyedi. Számos esettel találkozunk, amelyek korábbi, kezeletlen helyzetek eredményei. A resztoratív folyamatok segítenek megérteni a történeteket, de nem bagatellizálják el az előzményeket. A lányok büntetőjogi szempontból nem értékelhető cselekményektől szenvedtek el

zás, kiközösítés reakció nélkül marad egy intézményen belül, nagy valószínűséggel előfordulhat, hogy - noha az érintett szereplők el is hagyják az intézményt - a bántalmazás lehetősége és gyakorlata fennmarad az intézmény életében.

A lányok pedig azt tanulták meg, hogy egyedül maradnak még az igazságkeresésükben is, és talán sosem fogják megtudni azt sem, hogy tettükkel milyen sérelmeket okoztak osztálytársuknak és az hogyan hatott életére, személyiségére.

A resztoratív folyamatok során ugyanis az elkövető az áldozat által elmondottak hatására szembesül tettének valódi súlyával. Közvetlenül hallani tettünk kö-

az ún. „resztoratív kérdések” segítségével arra is rálátása lesz, hogy cselekménye kit és milyen mértékben érintett még. A saját közösségének (család, barátok, lakóközösség, osztálytársak, hatóságok stb.) visszajelzése hatására kialakult, ún. „reintegratív szegyenérzet” (Braithwaite, 1989) az, amely a legnagyobb hatást gyakorolja az elkövető felelősségvállalására és a bűnismétlés megelőzésére. Végig hallgatva, hogy a számára fontos, hozzá közel álló emberek hogyan élték meg, akár közvetlenül a bűncselekményt, majd megélve azt, hogy ennek ellenére is támogatják őt, igen erőteljes helyreállítási szándékot és együttműködést indíthat el. Hiszen alapvető szükségletünk közösségünk befogadása.

A legtöbbször elsődlegesen anyagi jóvátételben gondolkodnak, pedig sok esetben a sérelem nem orvosolható pénzzel. Amikor a felek túl vannak a történetek átbeszélésén, a sérelem feldolgozása elindul, és ebben az állapotban már igazán konstruktívak tudnak lenni abban, hogy olyan megoldást találjanak, amely kielégíti az áldozat szükségleteit és figyelembe veszi az elkövető lehetőségeit is.

Önmagában tehát a cselekmény büntető szemléletű szankcionálása kirekesztődést, megbélyegzést és bűntudatot eredményez, kevésbé teszi konstruktívvá az elkövetőt abban, hogy közösségének hasznos tagjává váljon. Az elkövető a resztoratív folyamatokban azonban megtapasztalhatja, hogy az általa elkövetett tett és a személye nem feltétlenül kell, hogy összeforjjon, amennyiben aktívan dolgozik a sérelmek behelyezésén, nem rekesztik ki a közösségből, a folyamatban résztvevő személyek támogatása növeli együttműködését és motivációját. A resztoratív szemlélet a felek készségeit és képességeit a megoldás megtalálásában alapvetőnek tartja. Hisz abban, hogy bárki, aki megfelelő támogatásban részesül képes a változásra, a változtatásra, és képes felelősséget vállalni és jóvátételt nyújtani.

A közösség ereje

A helyreállító igazságszolgáltatás három olyan módszerrel dolgozik, amelynek a célja a felek közötti konfliktus feldolgozása, feloldása. Ezek a mediáció, a konferencia és a kör módszerek. A mediáció, amit talán legkevésbé kell bemutatni, egy strukturált beszélgetés a két érintett között, míg a másik két módszer adja meg a

sérelmeket. Azonban lehet-e ezen előzmények figyelembe vétele nélkül teljeskörűen kezelni az esetet? Még fontosabb kérdés, hogy az előzmények tükrében kik azok, akiknek lett volna beavatkozási lehetősége a történetbe, és mit tehettek volna annak érdekében, hogy a negatív kimenetel elkerülhető legyen?

A resztoratív folyamatok esetében a tanulságok levonása fontos része a folyamatnak, hiszen egyik fő cél a bűnismétlés megelőzése. Ha a lányok ügye resztoratív folyamatban került volna feldolgozásra, az iskola érintettjei és a gyerekek támogatói (szülei, barátai) is bevonásra kerülnek, és közösen dolgozhatták volna fel a történeteket. Ezzel szemben az iskola az ügyet a három lány saját ügyének tekintette, és elfogadható megoldásnak tartotta az intézményi következmények orvoslásaként, hogy ketten távozzanak az iskolából. Amennyiben az iskolai bántalmaz-

vetkezményeit, hatásait egyáltalán nem nevezhető egy könnyed beszélgetésnek. Így volt ez azoknak a fiataloknak az esetében is, akik megrongálták egy idős hölgy öreg Trabancsát. A fiúk csak „vén tragacsként” beszéltek a megrongált járműről és nem igazán érzékelték a felelősségüket. Az idős hölgy és lánya a megbeszélés egy adott pontján könnyek között kezdtek mesélni arról, mit jelent számukra az autó, hogy mennyi emlék fűződik hozzá (nászút, közös nyaralások, kisgyermek óvodába vitele stb.) és, hogy az utolsó napig megbízható volt, köszönhetően gondoskodásuknak. Amikor pedig megkérdezték a fiataloktól, hogy az életükben van-e olyan tárgy, amelyhez így kötődnek, mindannyian megértették az általuk okozott sérelem mélységét.

Az áldozattal történő személyes találkozáson túl az elkövetőnek a közösségi szintet is érintő, resztoratív technikák és

lehetőséget arra, hogy a tágabb érintetti kör is bevonásra kerülhessen. Ezeket közösségi módszereknek hívjuk.

A resztoratív szemlélet szerint a sérelmek, ha két ember között is keletkeznek, hatásukat tekintve jóval szélesebb kört érintenek. A családban, baráti körben, lakókörnyezetben is megrendülhet a bizalom és a biztonságérzet. Ezek kiemelt szükségletek és egy közösség működésében elengedhetetlenek. A közösség tagjai támogató személyekként és akár közvetett áldozatként is résztvevőivé válhatnak a resztoratív és közösségi programoknak.

A fentiek illusztrálására alkalmas az az eset, amely során két főiskolás fiatal egy éjszaka egy vidéki város főterén megtekinthető plakátkiállítás képeit rongálta meg. A kiállítás üzenete az elfogadás és a tolerancia volt, a fiatalok pedig különböző feliratokkal fejezték ki látszólagos nemtetszésüket ezen értékekkel szemben. Az ügyben resztoratív(békítő) kör megszervezésére került sor, amelybe nem csak a plakátokat kiállító alapítvány, mint közvetlen sértett, hanem a plakátokon szereplő fiatalok (szüleikkel) mint közvetett sértettek is be lettek vonva, valamint a város polgárai is képviselték közösségüket. Az alapítvány számára az anyagi sérelem volt a meghatározó, a gyermekek és szüleik, valamint a városi lakosok körében azonban komoly félelmet keltett a fiatalok tette, a feliratokból, rajzokból áradó indulat és gyűlölet. Az elkövetés során nem gondoltak arra, hogy tettük mit okozhat másnak, csak arra, hogy őket kik és hogyan sértettek meg. Az igazságtalanság érzése náluk is meghatározó volt, és ebből fakadó frusztrációjukat, dühüket adták ki a rongálásban. A resztoratív kör - a gondos előkészítésnek is köszönhetően - az érintettek számára biztonságos légkört teremt, amely elősegíti az őszinte megnyírást és a felelősségvállalást. Ebben a közegetben az elkövetőknek is lehetőségük nyílt felvázolni annak az estének a történéseit, saját élethelyzetük (megnemerttség, szeretetlenség, kudarcok sorozata) körülményeit és tanúbizonyságot adhattak őszinte megbánásukról. Az áldozatok a fiatalok beszámolója által sok kérdésükre választ kaptak, a közösségi szereplők pedig megbizonyosodhattak

arról, hogy a két fiatal nem jelent további veszélyt mindennapjaikra. A körben katartikus élmény volt, ahogyan az egyik gyermek felállt és odament a mély megbánást mutató elkövetőhöz, hogy egy ölelésben kifejezésre juttassa megbocsátását. A folyamat végén több pontból álló megállapodást kötöttek, amely tartalmazta a képek helyrehozatalának költségeit és az elkövetők vállalását egy olyan előadás megtartására, amely az elkövetők tanulságait tartalmazta, és amelyet közösségük szélesebb körének mutattak be, a kör valamennyi érintettjének részvételével.

A fenti példák alapján elmondható, hogy a resztoratív technikák segíthetnek igazán abban, hogy az esetkezelés eredményeként a közösség is erősödhessen. Az adott cselekmény kontextust nyer, az elkövetők cselekedetei magyarázatot kapnak, a közösség biztonságérzete helyreáll. Hiszen ha értjük a miérteket elindul az összefüggések keresése, amely már nem védekezésre, hanem változtatásra ösztönöz. A resztoratív folyamatok során az érintettek felismerik, hogy milyen ereje és erőforrásai lehetnek közösségüknek, így újra megtanulhatnak figyelni egymásra.

Amikor szakemberként csatlakozunk ezekhez a történetekhez, az áldozati érdekeken túl ne hagyjuk figyelmen kívül azokat a lehetőségeket, amelyeket a resztoratív szemlélet az elkövetői oldalnak és a további érintettek számára biztosít.

Záró gondolat

Az új büntetőeljárási jogi törvény hatályba lépése óta a jogalkotó önálló jogintézményként tekint a közvetítői eljárásra, amely „*már nem csak a tevékeny megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető vagy más kedvezményt engedő okkal összefüggésben alkalmazható, hanem attól függetlenül mindaddig, amíg a közvetítői eljárás céljai elérhetők.*” (Be. indokolás).

Ez egyértelműen jelzi, hogy a jogalkotó elismeri a közvetítői eljárás eddigi eredményeit és támogatja a helyreállító igazságszolgáltatási célok megvalósulását, bármely bűncselekmény esetében.

Bízom abban, hogy e cikk felkeltette az érdeklődést a helyreállító igazságszolgáltatás iránt, amely nyitottságra és a resztoratív eljárásokban való részvétel támogatására ösztönzi majd olvasóit.

Források:

FELLEGI BORBÁLA: Út a Megbékéléshez - A Helyreállító Igazságszolgáltatás Intézményesülése Magyarországon (Budapest, Napvilág Kiadó, 2009.)

JOHN BRAITHWAITE: Crime, Shame and Reintegration. Cambridge, Cambridge University Press (1989)

Az eljárással kapcsolatos információk:

<https://igazsagugyiinformaciok.kormany.hu/kozvetitoi-eljaras-bunteto-es-szabaly-sertesi-ugyekben>

<https://igazsagugyistatisztika.kormany.hu/partfogo-felugyeloi-tevekenyseg>

Irodalomjegyzék:

FELLEGI BORBÁLA és SZEGŐ DÓRA: Kézikönyv Békítőkörök facilitálásához 2013

http://www.foresee.hu/szakmai-anyagok/uploads/tx_abdownloads/files/peacemaking_circle_handbook.pdf

KERTÉSZ TIBOR: Mediáció a gyakorlatban (Bíbor Kiadó, 2010)

A szerzőről:

Jogi diplomáját 2006-ban a Szegedi Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán szerezte. 2007-ben a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazságügyi Hivatalban, pártfogó felügyelőként helyezkedett el. Fiatalkorúak pártfogásával foglalkozott, majd 2008 évtől büntetőügyi mediátorként tevékenykedett. 2013 novemberében a szakterület módszertani irányításához, a Központi Igazságügyi Hivatalhoz került és lett a büntető és szabálysértési ügyekben lefolytatható közvetítői tevékenység szakmai koordinátora, amely feladatot mind a mai napig ellátja, számos szervezeti átalakulást végigkövetve. Mindeközben aktívan jelen van szakmai együttműködések alakításában, a resztoratív szemlélet oktatásában és közösségeken belül annak gyakorlati alkalmazásában. ■

Helyreigazítás.

Lapunk előző, 2022/6. számában dr. Schlosser Annamária: Az aláírási címpéldányról szóló cikkében, a 44. oldalon, a 3.hasáb 1. bekezdésének utolsó mondata helyesen ez: Minisztériumi állásfoglalás szerint az azonosításra visszavezetett dokumentumhitelesítés szolgáltatással (AVDH – üzemeltetője a NISZ Zrt.) készül, vagyis ügyfélkapun, cégkapun keresztül történő aláírás cégjegyzésnek minősül.